

Jacek Chądryński

Uniwersytet Łódzki

**ŚRODOWISKA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI
A LOGIKA ROZWOJU TERYTORIUM**

Próbując zastanawiać się nad logiką rozwoju terytorium, należy w pierwszej kolejności przyjąć założenie, że terytorium to nie tylko pewien wyodrębniony geograficznie czy administracyjnie obszar ziemi. Terytorium to „obszar, w którym dochodzi do spotkania relacji rynkowych i społecznych form regulacji; obszar, który determinuje różne formy organizacji produkcji i zdolności innowacyjne, prowadzące do dywersyfikacji produkcji oferowanej na rynku nie tylko w oparciu o relatywne koszty czynników” [6, s. 24, za 11, s. 216]. Jakość i intensywność tych relacji, jak również akceptacja i przestrzeganie przez wszystkich aktorów tego terytorium form regulacji wpływa na dynamikę jego rozwoju. Elementem, który scala terytorium i pozwala na jego rozwój oparty na posiadanych zasobach jest przede wszystkim lokalne środowisko przedsiębiorczości.

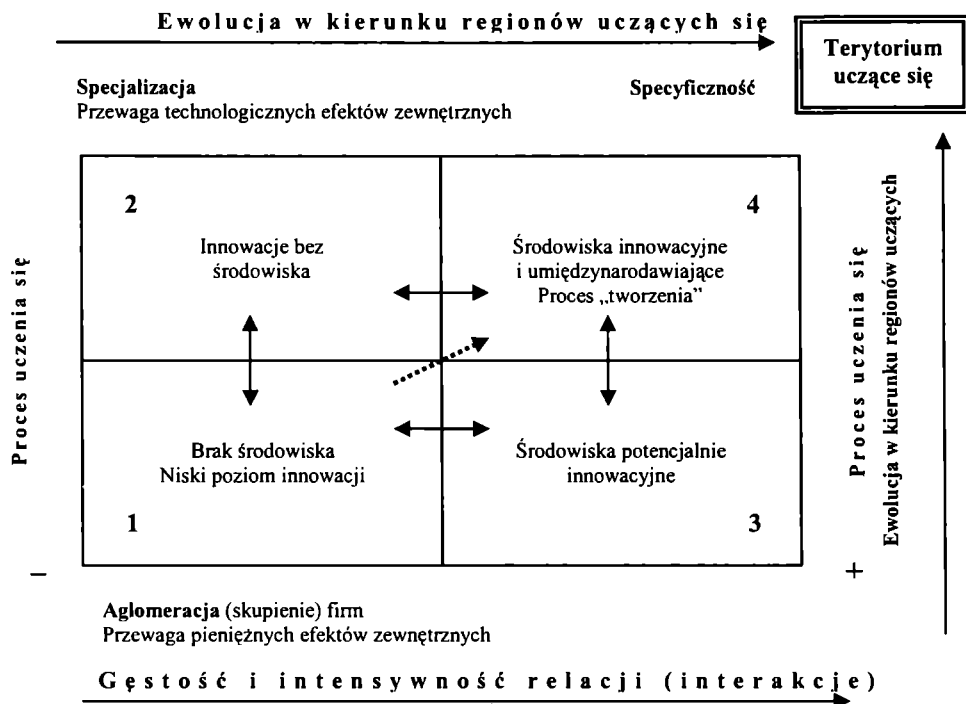
Badania nad środowiskiem przedsiębiorczości zainaugurował na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku P. Aydalot, który chciał określić warunki zewnętrzne konieczne dla powstawania przedsiębiorstw i ich zdolności do innowacji. Rozpoczęte przez Aydalota prace z tej tematyki rozwijał w latach późniejszych, założony przez niego w 1984 r., międzynarodowy zespół badawczy GREMI (*Groupe de Recherche Européen sur les Milieux Innovateurs*)¹. Według D. Maillata [16, s. 10], który jest jednym z członków stałych tego zespołu, środowisko przedsiębiorczości jest uterytorializowanym zbiorem zarządzanym przez normy, reguły i wartości, które stanowią zarazem sposób kierowania zachowaniami podmiotów i utrzymywanymi przez nich relacjami charakteryzującymi się zachowaniem rów-

¹ Szerzej na temat GREMI – www.unine.ch.

nowagi między współpracą i konkurencją. Jego zdaniem „w rzeczywistości istnieje pięć aspektów środowiska, które może być ujmowane jako:

- zbiór przestrzenny, czyli obszar geograficzny nieposiadający granic w dosłownym znaczeniu, lecz reprezentujący pewną jedność wyrażającą się w identyfikowalnych i specyficznych zachowaniach,
- kolektyw uczestników (przedsiębiorstw, instytucji badawczych i kształcenia, lokalnych władz publicznych, osób wykwalifikowanych), którzy powinni posiadać względną niezależność decyzyjną i autonomię w formułowaniu swoich strategicznych wyborów,
- specyficzne elementy materialne (przedsiębiorstwa, infrastruktura), a także niematerialne (umiejętności, reguły) i instytucjonalne,
- logika organizacyjna (zdolność do współpracy), która zmierza do najlepszego wykorzystania wspólnie stworzonych zasobów przez współzależne i otwarte na siebie podmioty,
- logika uczenia się (zdolność do zmian), która zależy od zdolności modyfikowania przez poszczególne podmioty swoich zachowań swobodnie do transformacji otoczenia technologicznego i rynkowego” [16, s. 10].

Wprawdzie nie sposób wytyczyć konkretnych granic określonego środowiska, ale zdaniem I. Pietrzyk [21, s. 42-61], ta jedność i spójność, która przejawia się w specyficznych dla danego obszaru postawach, normach społecznych oraz kulturze technicznej, pozwala jednak wyodrębnić poszczególne środowiska. Nie ma również jednego uniwersalnego wzorca środowiska przedsiębiorczości, bo każde środowisko jest na swój sposób niepowtarzalne, jednak niektórzy autorzy [14; 5; 3], dokonując pewnych uogólnień, przedstawiają ich charakterystyczne typy. W rodzimej literaturze taką typologię zaprezentowała A. Jewtuchowicz [12, s. 154]. Założyła, że „kryterium wyróżniającym są dwie cechy niezbędne do istnienia środowiska, czyli zdolność do współdziałania i zdolność do uczenia się. Zdolność do współdziałania, wyrażająca się w logice organizacji, powinna być połączona ze zdolnością do zachowań konkurencyjnych. Miarą logiki organizacji jest gęstość i intensywność wzajemnych relacji między aktorami. Natomiast logika uczenia się wyraża się w zdolności aktorów do równoległej modyfikacji swoich zachowań w zależności od zmian wewnętrznych w systemie, jak i od zmian w otoczeniu”. W efekcie przyjętych założeń A. Jewtuchowicz uzyskała cztery podstawowe typy środowisk oraz bazujących na nich terytorialnych systemów produkcyjnych, które przedstawia rys. 1. Już pobieżna analiza tego schematu pozwala stwierdzić z całą stanowczością, że występowanie środowiska przedsiębiorczości bądź też jego brak na określonym terytorium wpływa w dużym stopniu na rozwój tego terytorium, na to, czy, i na podstawie jakich przesłanek, będą funkcjonować w nim przedsiębiorstwa już działające lub poszukujące dopiero swego miejsca do lokalizacji.

Rys. 1. Rodzaje i przekształcenia terytorialnych systemów produkcyjnych

Źródło: [12, s. 155].

W pierwszym przypadku (kwarta oznaczona na rysunku cyfrą 1) mamy do czynienia z sytuacją braku środowiska przedsiębiorczości na określonym terytorium. W wyniku tego terytorium może jedynie konkurować z innymi i rozwijać się, korzystając z atrakcyjności posiadanych zasobów generycznych². Takie podejście jest dla niego na dłuższą metę zgubne, ponieważ przedsiębiorstwa nie wiążą się z terytorium, innymi działającymi na jego terenie podmiotami, i kierując się opisanymi przez D. Maillata zasadami logiki funkcjonalnej³, łatwo je opuszczają w sytuacji, kiedy w innym miejscu

² Zasoby generyczne zwane są również powszechnymi ze względu na to, że „istnieją niezależnie od ich wykorzystania w jakimkolwiek procesie produkcji, a więc mogą być w pełni odtworzone na innym terytorium”. Należą do nich np. surowce mineralne, prosta praca czy niewykwalifikowana siła robocza. W przeciwieństwie do nich zasoby specyficzne są wyjątkowe dla danego terytorium i działających na jego obszarze aktorów, a przez to niepowtarzalne w innym miejscu (w obrębie innego terytorium), niewymienne. Do zasobów specyficznych można zaliczyć natomiast pracę wykwalifikowaną, wiedzę, posiadającą długoletnie tradycje atmosferę przedsiębiorczości itp. Zob. [12, s. 114, 116].

³ Przedsiębiorstwa kierujące się zasadami logiki funkcjonalnej koncentrują się na relacjach zewnętrznych. Nie dążą do powstania sieci lokalnych powiązań, które mogłyby im zapewnić komplementarność i uruchomić zasoby specyficzne dla danego terytorium. Zdolności rozwojowe czerpią z zewnątrz systemu. Przedsiębiorstwa oparte na zasadach logiki terytorialnej utrzymują natomiast silne więzi z terytorium, będąc zorganizowanymi w sieci i utrzymując między sobą relacje typu horyzontalnego. Zob. [16, s. 8-9].

znajdą bardziej atrakcyjne warunki do prowadzenia swojej działalności. Najczęściej są to filie dużych przedsiębiorstw typu fordowskiego⁴ bądź też przedsiębiorstwa małe, które nie utrzymują między sobą żadnych relacji. Poszukując przykładów przestrzennych form organizacji produkcji mogących zaistnieć na takim terytorium, można wskazać na opisywany przez A. Markusen [17, s. 293-313], w jego typologii nowych dystryktów przemysłowych, dystrykt „satelickiej platformy przemysłowej” (*satellite industrial platform*) oraz wyodrębnioną przez C. Courleta [4, s. 41, za 12, s. 75] „przedsiębiorczość rozproszoną”, szczególnie tę w polskim wydaniu okresu wczesnej transformacji, kiedy to małe firmy powstające w wyniku restrukturyzacji bądź też całkowitej upadłości dużych przedsiębiorstw państwowych traciły kontakt zarówno z firmą matką jak i jej innymi firmami córkami. Proces rojenia się (*spin-off*) tych małych firm w rodzimych warunkach nie był początkowo w żaden sposób kontrolowany. W zaprezentowanych powyżej rozwiązaniach, charakterystycznych dla terytorium, na którym nie wykształciło się specyficzne dla niego środowisko przedsiębiorczości, trudno niestety mówić o procesie zbiorowego uczenia się czy o rozwoju zasobów specyficznych dla danego terytorium.

Druga część schematu (rys.1) przedstawia sytuację, w której, mimo wysokiego poziomu specjalizacji przedsiębiorstw działających w ramach pewnego systemu i wykształconych procesów uczenia się, nie wytworzyło się środowisko przedsiębiorczości. Dzieje się tak w przypadku, kiedy pewien system jest narzucany odgórnie, np. przez posiadające swoją wizję rozwoju władze, i brakuje w nim przez to historycznego i kulturowego umocowania takich, a nie innych rozwiązań. Odwołując się ponownie do znanych typologii przestrzennych form organizacji produkcji, można w tym miejscu przytoczyć przykłady wybranych typów dystryktów technologicznych, których wspólną cechą jest to, iż nie kształtują się poprzez procesy rozwoju samorządnego, a są tworzone w sposób zaplanowany i zmierzający do „zbudowania kontekstu korzystnego do tworzenia wiedzy, technologii i rozwoju produktów o wysokiej technologii” [13, s. 13], bazując najczęściej na publicznych instytucjach naukowo-badawczych, wokół których skupiają się pozostałe podmioty tworzące dany dystrykt. M. Storper i B. Harrison [25], w opracowanej przez siebie typologii, nazwali takie przypadki „katedrami na pustyni” (*cathedrals in the desert*), a wspomniana już wcześniej A. Markusen – dystryktem typu „kotwica” (*state-anchored*). Do tego typu przestrzennych form organizacji produkcji można również zaklasyfikować niektóre spośród opisywanych przez G. Benko [2] technopolii⁵. W praktyce przykładami takich rozwiązań mogą być francuska Sophia Antipolis czy japońskie „miasto naukowe” Tsukuba.

⁴ Fordowski system masowej produkcji charakteryzuje się właśnie, oprócz dużej skali produkcji i jej pionowego zintegrowania, niskim poziomem wzajemnego zaufania i słabością otoczenia instytucjonalnego, co dodatkowo wpływa na wyalienowanie poszczególnych członków takiego systemu. Zob. [8, s. 8-13].

⁵ Termin *technopolia* stanowi tłumaczenie neologizmu *technopolis*, zaproponowanego przez Japończyków i mającego stanowić syntezę rozwoju naukowego i przemysłowego (technologia) oraz urbanistycznego (*polis* – miasto). Technopolia jest więc miastem „przemysłu”, czyli w obecnych warunkach miastem „zaawansowanych technologii”. Zob. [19, s. 42-43].

Decydując się na taką formę, należy jednak mieć na uwadze, że wchodzące w skład tych dystryktów podmioty często funkcjonują w sieciach zewnętrznych, zarówno nie wykorzystując lokalnych zasobów, jak i nie oddając gromadzonej wiedzy, co mogłoby się przecież przyczyniać do stopniowej waloryzacji lokalnych zasobów. Niestety, również w tym przypadku nie można mówić o uterytorializowaniu działań przez podmioty wchodzące w skład takiego systemu.

W trzeciej części schematu gęstość i intensywność relacji między podmiotami wchodzącymi w skład systemu jest już stosunkowo wysoka, ponieważ funkcjonują one w pewnym środowisku. Właśnie obecność środowiska na danym terytorium pozwala na łatwiejsze nawiązywanie współpracy, podejmowanie rozwiązań, dla których niezbędna jest powszechna znajomość obowiązujących reguł gospodarczych, norm etycznych i określona doza zaufania. Dzięki temu wartość systemu „jako całości jest większa niż suma wartości poszczególnych jego części” [22, s. 265-266]. Tak się dzieje w przypadku terytoriów, na których funkcjonują charakteryzujące się obecnością potencjalnie innowacyjnych środowisk przedsiębiorczości, tradycyjne dystrykty przemysłowe [23; 24], klastry [22, s. 248-260], czy lokalne systemy produkcyjne [9; 10; 20]. Zwłaszcza w przypadku dystryktów i lokalnych systemów produkcyjnych kształtowanie się warunków, w jakich przychodzi obecnie działać zlokalizowanym tam podmiotom, trwało całymi latami. W tym czasie rozwijane były również specyficzne dla tego terytorium zasoby, chociażby w postaci „krążącej” po nim wiedzy milczącej⁶. W efekcie nastąpiło silne związanie z terytorium przedsiębiorstw, które na nim działają w oparciu o zasady omówionej już wcześniej logiki terytorialnej.

W przypadku terytoriów posiadających już ukształtowaną własną logikę organizacyjną (zdolność do współpracy), która umożliwia im jak najpełniejsze, najbardziej efektywne wykorzystanie specyficznych dla nich zasobów przez współzależne, otwarte na siebie podmioty, do tego, aby przejść na kolejny szczebel ewolucji brakuje jedynie uruchomienia procesów związanych z własną, specyficzną logiką uczenia się, która przekłada się na zdolność terytorium do dostosowywania się do zmian w otoczeniu, ale i do kreowania tych zmian. Do tego potrzebne jest już jednak wykształcenie się innowacyjnego⁷ i umiędzynarodawiającego środowiska przedsiębiorczości. D. Maillat określa środowisko innowacyjne, jako organizację terytorialną, w której bierze początek proces innowacji. „Środowisko innowacyjne można wówczas zdefiniować, jako zbiór terytorialny, w którym interakcje między podmiotami gospodarczymi rozwijają się przez uczenie się dzięki wielostronnym transakcjom, wpływającym na powstawanie efektów zewnętrznych specyficznych

⁶ Autorem koncepcji „wiedzy milczącej” był M. Polanyi, który wychodził z założenia, że „wiemy dużo więcej, niż potrafimy powiedzieć”. W przypadku środowiska przedsiębiorczości chodzi o tę część informacji dostępnych na określonym obszarze, która nie podlega mechanizmom rynkowym, ponieważ nie jest ona w żaden sposób skodyfikowana, a „krąży” po danym obszarze w efekcie dotychczasowych wspólnych doświadczeń historycznych, kulturowych i społecznych. Zob. [18, s. 24-26].

⁷ Należy w tym miejscu nadmienić, że każde środowisko przedsiębiorczości powinno być, a przynajmniej z czasem stawać się innowacyjnym, jeśli ma zapewnić trwały rozwój terytorium.

dla innowacji i przez kształtowanie się uczenia w kierunku coraz bardziej doskonałych form zbiorowego zarządzania zasobami” [16, s. 11]. Aby jednak można było mówić o środowisku innowacyjnym, musi ono spełniać co najmniej dwa warunki [10, s. 84-85]. Po pierwsze, musi być otwarte na swoje otoczenie i bardzo wrażliwe na zmiany w nim zachodzące, co wpłynie korzystnie na możliwości zdobywania i przetwarzania informacji i zasobów generowanych przez otoczenie. Po drugie, te potencjalne zasoby muszą być pozyskiwane za pomocą mechanizmów rynkowych oraz kultury i techniki, specyficznych dla danego środowiska, bo tylko wtedy będą efektywnie wykorzystane do stworzenia nowych, lepszych rozwiązań, stosowanych w procesie produkcji. Bardzo istotną cechą środowiska innowacyjnego jest także utrzymywanie przez nie więzi ponadterytorialnych, które przyczyniają się do dopływu wiedzy, idei i środków z zewnątrz. Ta otwartość na zewnątrz jest również charakterystyczna dla koncepcji środowiska umiędzynarodawiającego, w którym wszyscy lokalni aktorzy „prowadzą wspólne działania w celu wytworzenia dynamiki umiędzynarodowienia, dążąc do jednoczesnego wzmocnienia dostępności przedsiębiorstw lokalnych do płaszczyzny globalnej oraz atrakcyjności terytorium na arenie międzynarodowej” [26, s. 27]. Terytoria, w ramach których funkcjonują środowiska innowacyjne i umiędzynarodawiające mają szansę stać się terytoriami/regionami uczącymi się (*learning regions*)⁸. Przechodząc jednak do przykładów przestrzennych form organizacji produkcji, charakterystycznych dla tego typu terytoriów, można wskazać na wyodrębniony przez O. Parka [7, s. 71-76] z tzw. nowych dystryktów przemysłowych dystrykt wysokiej techniki (*pioneering high tech*), w którym we wzajemnej symbiozie działają i współpracują ze sobą, będąc niekiedy jednocześnie konkurentami, firmy małe, średnie i duże, które posiadają zarówno swoich dostawców i odbiorców wewnątrz, jak i na zewnątrz dystryktu. Występujące sieci powiązań mają zarówno charakter lokalny, jak i pozalokalny, a czasami wręcz dzięki swej otwartości – globalny. System taki charakteryzuje się dużą elastycznością produkcji i zintegrowanym rynkiem pracy, w ramach którego można mówić o wysokiej elastyczności dostępnej na rynku siły roboczej. Wśród przedsiębiorstw zlokalizowanych na jego terenie nie ma wyraźnych liderów, którzy zdominowałiby działania innych podmiotów i uzależnili ich byt od własnych decyzji. Również w pełni wykształcone lokalne systemy produkcyjne czy klastry, są otwarte na globalne zmiany i potrafią się do nich dostosowywać, czerpiąc korzyści z obecności na swym terytorium już nie tylko potencjalnie innowacyjnego środowiska przedsiębiorczości. Swoją drogą, ciekawe i jednocześnie dziwne wydawać się może, że w zależności od przyjętych przez badaczy założeń te same systemy terytorialne mogą być przez nich różnie nazywane i definiowane. Niech świadczy o

⁸ Według P. Ache terytorium uczące się składa się „ze ściśle ze sobą powiązanych aktorów uczestniczących w elastycznie zarządzanych strukturach, w których sieć nie ogranicza się wyłącznie do aktorów gospodarczych, ale zawiera w sobie również aktorów społecznych, politycznych i instytucjonalnych, oraz gdzie przekaz i wymiana informacji jest zjawiskiem częstym, a nie jedynie okazjonalnym. Region charakteryzujący się wieloma z tych elementów powinien nieustannie się uczyć, oraz doskonalić i rozwijać, nawet jeśli przyjdzie mu stawić czoło nieznanym dotychczas wyzwaniom” [1, za 26, s. 38].

tym fakt, że zarówno O. Park [7, s. 75], jak i M.E. Porter [22, s. 286], jako jeden z wzorcowych przykładów, z jednej strony pionierskiego dystryktu wysokiej techniki, a z drugiej klastra, podają amerykańską Dolinę Krzemową (*Silicon Valley*). Jest to jednak dowód na to, że tworzone przez różnych badaczy koncepcje są tylko z pozoru bardzo różne. Stąd też po części biorą się pewne próby usystematyzowania i pogrupowania tych koncepcji.

W zaprezentowanej typologii punktem kulminacyjnym w rozwoju terytorium jest jego przekształcenie się z takiego, które może być potencjalnie atrakcyjne i rozwijać się tylko ze względu na swoje zasoby generyczne, a przez to jednak w obecnych czasach mało konkurencyjne, w terytorium posiadające specyficzne zasoby, umiejące przekształcać je w specyficzne aktywa i przede wszystkim potrafiące tworzyć i rozwijać posiadaną wiedzę i umiejętności, dostosowując je do aktualnych potrzeb, a nawet je wyprzedzając⁹. Ewolucowanie w kierunku terytoriów uczących się jest procesem, a więc zjawiskiem, które tak naprawdę nie ma końca. Oznacza to, że dzisiejsze apogeum już niedługo może się okazać tylko kolejnym etapem na drodze rozwoju terytorium. Wielość konfiguracji przestrzennych w łonie terytoriów może uruchomić kilka trajektorii rozwoju, których interakcja zapoczątkuje nową, specyficzną i lepszą dla danego terytorium dynamikę przestrzenną.

Podsumowując powyższe rozważania, warto jeszcze raz zwrócić uwagę na kilka, ważnych z punktu widzenia rozwoju każdego terytorium, kwestii. Poszczególne terytoria nie muszą zawsze ewoluować na wszystkich omawianych etapach rozwoju. Mogą „przechodzić” z poziomu potencjalnie najmniej zaawansowanego (np. przedsiębiorczości rozproszonej) od razu na poziom terytorium „uczącego się” lub mogą odkryć nową, jeszcze pewniejszą i szybszą drogę rozwoju. Możliwe jest niestety także ewoluowanie w kierunku odwrotnym od pożądanego, powodujące wyhamowanie procesów rozwojowych. Może się tak stać wtedy, kiedy pewne zmiany są wprowadzane „odgórnie” i „na siłę”, a nie przy akceptacji i zrozumieniu ze strony możliwie największej części lokalnych aktorów, którzy powinni brać udział w ich realizacji. Występowanie w ramach określonego terytorium środowiska przedsiębiorczości pozwala natomiast przypuszczać, że podejmowane w ramach jego rozwoju działania uda się zrealizować i, co ważniejsze, że przyniosą one pożądaný skutek w postaci wzmocnienia potencjału tego terytorium i zwiększenia dynamiki jego rozwoju.

⁹ Taki sposób kreowania przewagi konkurencyjnej określany jest czasami zasadą wytwarzania i ciągłego zdobywania wiedzy. Zob. [15].

Literatura

- [1] Ache P., *Vision and Creativity – Challenge for City Regions*, „Futures”, 2000, nr 32.
- [2] Benko G., *Geografia technopolii*, PWN, Warszawa 1993.
- [3] Carlier F., *Trois cas archétypaux de polarisation spatio-productive*, „Revue d'Economie Régionale et Urbaine”, 1999, nr 3.
- [4] Courlet C., *Les systèmes productifs locaux: de la définition au modèle*, [w:] *Réseaux d'entreprises et territoires. Regards sur les systèmes productifs locaux*, Datar, La documentation Française, Paris 2001.
- [5] Foucarde C., Torrès O. red., *Les PME entre région et mondialisation: processus de „glocalisation” et dynamiques de proximité*, Les cahiers de l'ERFI, Université Montpellier I, 2003.
- [6] Garofoli G., *Economic Development, Organisation of Production and Territory*, „Revue d'Economie Industrielle”, 1993, nr 64.
- [7] Grzeszczak J., *Bieguny wzrostu a formy przestrzeni spolaryzowanej*, PAN, Prace Geograficzne nr 173, Wydawnictwo Continuo, Wrocław 1999.
- [8] Hausner J., *Postfordowski paradygmat przemysłowy*, „Gospodarka Narodowa”, 1994, nr 4.
- [9] Jewtuchowicz A., *Terytorialne systemy produkcyjne – nowy model rozwoju lokalnego i regionalnego*, [w:] *Strategiczne problemy rozwoju miast i regionów*, red. A. Jewtuchowicz, Zakład Ekonomiki Regionalnej i Ochrony Środowiska UŁ, Łódź 2000.
- [10] Jewtuchowicz A., *Rozwój, środowisko, sieci innowacyjne i lokalne systemy produkcyjne*, [w:] *Zewnętrzne determinanty rozwoju innowacyjnych firm*, red. K.B. Matusiak, E. Stawasz, A. Jewtuchowicz, Katedra Ekonomii UŁ, Łódź 2001.
- [11] Jewtuchowicz A., *Środowiska przedsiębiorczości a problem spójności gospodarki regionu*, [w:] *Struktury i procesy kształtujące łódzki region społeczno-gospodarczy*, red. A. Jewtuchowicz, A. Suliborski, Zakład Ekonomiki Regionalnej i Ochrony Środowiska UŁ, Łódź 2002.
- [12] Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
- [13] Maillat D., Bataïni S.-H., *Compétitivité des systèmes territoriaux de production: le rôle du milieu*, Communication pour le XXXVIII Colloque annuel de l'ASRDLF, IRER – Université de Neuchâtel.
- [14] Maillat D., *Milieux innovateurs et dynamique territoriale*, [w:] A. Rallet, A. Torre, *Economie industrielle et économie spatiale*, Economica, Paris 1995.
- [15] Maillat D., Kebir L., *„Learning region” et systèmes territoriaux de production*, „Revue d'Economie Régionale et Urbaine”, 1999, nr 3.
- [16] Maillat D., *Globalizacja, terytorialne systemy produkcyjne i środowiska innowacyjne*, Rector's Lectures No. 52, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2002.
- [17] Markusen A., *Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial Districts*, [w:] *Economic Geography*, 72, 3, 1996.
- [18] Nonaka I., Takeuchi H., *Kreowanie wiedzy w organizacjach, czyli jak japońskie spółki dynamizują procesy innowacyjne*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2000.
- [19] Pietrzyk I., *„Fenomen technopolii” a postęp techniczny i rozwój regionalny*, „Gospodarka Planowa”, 1989, nr 8-9.
- [20] Pietrzyk I., *Koncepcja terytorialnych systemów produkcyjnych w ekonomii zachodniej. Wnioski dla Polski*, [w:] H. Cwikliński, G. Szczodrowski, *Dylematy i osiągnięcia polskiej polityki transformacji gospodarczej*, Katedra Polityki Gospodarczej Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1995.
- [21] Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, PWN, Warszawa 2000.
- [22] Porter M. E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.
- [23] Pyke F., Becattini G., Sengenberger W. (red.), *Industrial Districts and inter-firm co-operation in Italy*, International Institute for Labour Studies, Geneva 1992.
- [24] Pyke F., Sengenberger W. (red.), *Industrial districts and local economic regeneration*, International Institute for Labour Studies, Geneva 1992.

- [25] Storper M., Harrison B., *Flexibility, Hierarchy and Regional Development: the Changing Structure of Industrial Production Systems and their Forms of Governance in the 1990s*, „Research Policy”, 20, 5, 1991.
- [26] Torrès O., *Lokalna globalizacja czy globalna lokalizacja. Rozważania na temat globalizacji*, [w:] *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, red. A. Jewtuchowicz, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2004.

ENTREPRENEURIAL ENVIRONMENTS AND LOGIC DEVELOPMENT OF THE TERRITORY

Summary

Current concepts of local development tend to expose the meaning of territoriality in production process and the ability of taking advantage of specific internal/endogenic resources in the defined area. One of the specifics of defined territory is local entrepreneurial environment. In the article the definitions of entrepreneurial environment from the subject literature, its most important aspects and the meaning for its territory were presented. Further, selected types of production organization forms were presented in context of its meaning in the creation and development of entrepreneurial environment.

PODNIKATELSKÁ PROSTŘEDÍ A LOGIKA ROZVOJE ÚZEMÍ

Anotace

Současné koncepce lokálního rozvoje stále více zdůrazňují územní charakter výrobního procesu a schopnost využití jeho endogenických zdrojů v rámci daného území. Jedním z prvků ovlivňujících specifickou daného území je úroveň podnikatelského prostředí. V tomto příspěvku jsou prezentovány vyskytující se v předmětné literatuře definice podnikatelského prostředí, jeho podstata a význam pro rozvoj území, v jehož rámci vzniklo. Jsou prezentovány i vybrané typy územních forem organizace výroby v kontextu úlohy, jakou odehrává v jejich vzniku a rozvoji podnikatelského prostředí.

DIE UNTERNEHMUNGSMILIEUS UND DIE LOGIK DER ENTWICKLUNG DES TERRITORIUMS

Zusammenfassung

Die gegenwärtigen Konzeptionen der lokalen Entwicklung exponieren immer stärker den territorialen Charakter der Produktionsprozesse und die Kenntnisse der Nutzung im Rahmen eines bestimmten Territoriums seiner spezifisch endogenischen Ressourcen. Eines der Elemente, welche die Spezifik des bestimmten Territoriums beeinflussen ist das Auftreten auf seinem Gebiet des lokalen Unternehmungsmilieus. In diesem Artikel wurden die in der Fachliteratur funktionierenden Definitionen des Unternehmungsmilieus präsentiert, das Wesentliche und die Bedeutung für die Entwicklung des Territoriums, in dessen Rahmen es sich ausgebildet hat. Es wurden auch ausgewählte territoriale Organisationsformen der Produktion im Kontext der Rolle, die sie bei ihrem Entstehen und der Entwicklung des Unternehmungsmilieus spielen, dargestellt.